

Kahemastiline purjekas „Luise” ehk Saarlaste kodumaalt põgenemislugu (13)

Möödunud aasta 22. oktoobril hakkasime avaldama Mati Nõmme 1994. aastal kirja pandud lugu sellest, kuidas paljud eestlased pidid Teise maailmasõja ajal oma kodumaalt põgenema. Uuel aastal avaldame veel paar põgeniku jutustust, kes „Luise” pardal Rootsi põgenesid.

NL

Väike jutustus Annalt

Olen viimane meie perekonnast, kes on endiselt elus ja soovin seetõttu jääda anonüümseks. Kutsugem mind Annaks – nii oli minu vanaema nimi, keda ma väga armastasin ja kes jäi meist maha Eesti- maale.

Minu isapoolsest suguvõsast ei ole keegi elus. Üks vend hukati ja teine saadeti Siberisse, kust ta kunagi tagasi ei tulnud, või sattus ta hoopis saksa vangilaagrisse. Nad olid siitilmast lahkunud.

Vanaema ei saanud meiega Rootsi tulla. Ta oli sünnitanud kolm last, kes kõik põgenesid läände. Kuid ta oli õelnud, et oluline on, et lapsed ja lapse- lapsed elaksid hästi...

Vanaema oli tugev isiksus – imetlusväärne naine, keda me kõik nii väga armastasime. Eriti mina. /---/ Ta oli üle 80aasta vana, kui ta suri.

/---/

Miks ma alustasin kirjutamist oma vanaemast? Võib-olla seepärast, et kohtasin mõni aeg tagasi meie linnas elavat eestlast – Mati Nõmme. Sattusime ühes õhtusõõgilaus kõrvuti istuma. Rääkisime tühjast-tühjast. Ühtäkki mainis ta, et kogub tema vanaisa laevaga Rootsi põgenenutelt mälestusi. Laeva nimi oli „Luise”.

Minu üllatus oli seda kuuldes nii suur, et unustasin aja ja koha, milles viibisin. Luise... Luise? Just sellist nime kandis laev, millega Rootsi oli meid tulnud. Nii oli mulle mu vend rääkinud. See pidi olema seama laev. Pole ju võimalik, et eksisteeris kaks ühe ja sama nimega laeva? Kahju, et kõik olid lahkunud ja mul ei olnud kellelki küsida.

Mati rääkis erilise soojusega oma vanaemast ja vanaisast, kelle perekonnanime oli Hiiuväin. Minu mälestused on selle nimel koht. Mäletasin õieti, nad olid olnud vabakoguduslased. Mati otsis oma juuri ja tahtis Rootsi põgenemisest rohkem teada saada. Laevaga „Luise” 1944. aastal Rootsi tulnutega otsis Mati kontakti Eesti Päevalehe kaudu.

Meil oli teineteiselt palju küsida, kuid ühe õhtusõõgi laua ääres ei jõua ju ometi kõigest rääkida. Leppisime kokku, et järgmisel korral kohtume minu juures.

Rääkis talle, kuidas ma oma mälestuste kirja panemisega 252. leheküljele olin jõudnud ning et viimases peatükis kirjeldan Tallinna külastamist 1991. aastal. Pärast seda juhtus midagi minu eraelus ja ma ei suutnud enam kirjutada. Ei suutnud enam keskenduda ega loominguks mõelda ning ei leidnud kirjutamiseks õiget aega ega kohta. Ja Lundi professor, kes käsikirja ootas, muusku kiirustas takka. Loomulikult kavatsesin ma

raamatuga enne ühele poole saada, kui vanadusega mõistuse peaksin kaotama. Ma ei taha surra enne kui valmis-kirjutatud raamat mu kätel puhkab. Minu enda raamat. Jutustus minu ema sünnist 1896. aastal kuni tänaseni, 1994. aastani – just nagu Vilhelm Mobergi romaaniseerja „Väljarändajatest” kuni tema „Viimase kirjani Rootsile”, ku Kristiina sureb astrahanõun käes. Just nii jutustasin ma Matile. Siiski tahan lisada mälestuse oma hingesugulase Mati raamatusse. Kuid seda kindluse mõttes mõnevõrra lühendatult ja korrigeeritult.

Kohtusin Matiga ühel reede pärastlõunal. Hiiuväinade tütrepoeg. Uskumatu!

Istusime mitu tundi minu köögis laua ääres. Peale tema enda perekonna oli veel vähemalt neli perekonda, kes olid käesoleva raamatu ilmumise vastu ülisuurt huvi tundnud. Rääkisime, esitasime küsimusi ja võrdlesime saadud vastuseid.

Võtsin välja oma käsikirja need leheküljed, mis rääkisid Rootsi põgenemisest. Jah, palju klappis. Aga see mootorivärk? Minu teadmist mööda oli laeval mootor.

Köögi laud oli täis ajalugu ja me mõlemad täis äärmist entusiasmi.

Enne põgenemist

Elasime Saaremaal, kuhu olime kolinud Tallinnast. Pakkisime esmavajalikku ja suundusime veoautokastis Saaremaale.

Saaremaal oli rahulik. Isegi koolid töötasid ning mina ja mu vend jätkasime oma kooliteed gümnaasiumiastmes Kurressaares. Elasime ühiselamus.

Minu isa oli Eesti Vabariigi päevil mereväehvitser. Vene ajal küiditati koos paljude teistega, kuid õnneks õnnestus tal hiljem kodumaale naasta. Nagu ma hiljem teada sain, oleval nad laevaga Tallinna suunas põgenenud. Laeva aga pommitati, mistõttu paljud pardalolnud hukkusid. Vaid parimatel ujujatel õnnestus maale ujuda ja Soome lahes asuval saarele jõuda. Seal varjasid nad end seni, kuni maismaale tulek endast enam ohtu ei kujutanud.

Üks ellujäänutest, kes oli elukutselt sukelduja, andis meile teada, et isa on elus. Kui isaga kord taaskohtusime, oli ta omadega täitsa läbi. Meile, lastele, ei räägitud kõigest, mida isa oli pidanud läbi elama, kuid üksjagu saime teada meiega. Maailmas on juhtunud hullemaidki asju ning inimesed kõigele vaatamata siiski ellu jäänud.

Eesti oli olnud sakslaste poolt okupeeritud 1941. aasta augustist alates. Sakslased mobiliseerisid kõik vähemalt 16aastased poisid, kelledest enamik saadeti Venemaa suunas. Ka meie isa mobiliseeriti ja saadeti Eesti vägede juurde Saaremaale. Maal olles lubati tal kanda Eesti mereväevormi.

*

Oli suvi ja aasta 1944. Venelaste pealetung ja sakslaste suured kaotused Venemaa all olid kõigile teada. Suvevaheajal olid kõik õppurid sunnitud töötama. Mis tahes vaatenurga

alt kaalutledes tundus kõige praktilisem, et mina ja mu vend valiksime mõlemad talu, kus raha teenida. Talud asusid teineteisest jalgrattate kaugusel ja igal pühapäeval saime olla koos.

Mõistsime, et olukord oli sakslaste jaoks ohtlikuks muutumas. Komandandi hõiked ei kõlanud enam nii enesekindlalt kui vanasti ja külas arutati erinevate põgenemismõimaluste üle. Mandrilt koliti üha enam saarele – eriti Saaremaale ja Muhusse. Paljud olid juba laevade ja paatidega Rootsi suunas teele asunud.

Vaatamata sellele, et sakslased olid enamik laevadest oma kontrolli alla võtnud, oli enamikel mõni vana alus, mootorpaat või muu väiksem paat kuhugi kõrvale pandud või ehitati salaja uut. Saime usaldusväärsetest allikatest teada, et Vene väed on üha lähemale jõudmas; et Eesti lõunaosa oli taaskord venelaste poolt okupeeritud ja et peagi langeb ka Tallinn nende kätte.

Algas palavikuline Rootsi põgenemise võimaluste otsimine. Isa tegi kõik, et kindlustada meile koht mõnel laeval.

Isa rääkis meile, et tal oli õnnestunud saare lõunaosast hankida mootorpaat ning et meid võetakse peale meie küla lähedal asuvast sadamast. Kõik toimus loomulikult äärmiselt salaja ja olugi et randasid valvati saksa vägede poolt, õnnestus paljudel siiski merele jõuda.

Me ei teinud just eriti palju ettevalmistusi. Kodu olime kord juba jätanud – Tallinnas. Eluks esmavajalik ja mõned mälestusesemed oli kõik, mis me Tallinnast kaasa olime võtnud. Pakkisime oma asjad omaõmmeldud seljakottidesse ja ema kontrollis, et me midagi üleliigset kaasa ei võtaks – tal oli kogemusi põgenemisest Esimese maailmasõja päevil. Siis aga saime teada, et perekond, kellega koos pidime põgenema, oli sakslaste poolt areteeritud. Kõik peale pereisa lasti peagi õnneks vabaks. Nüüd olid meil asjad pakitud, aga polnud paati või laeva, millega põgeneda.

20. septembri õösel seadsime end ranna poole teele. Hiilisime üksteise kõrvale hoides läbi metsa. Olime viiekesi? Lugesin siluette pimeduses ja hingasin kergendatult teada saades, et terve pere oli koos.

Enamik taludest olid tühjad, inimesed olid paaniliselt põgenenud. Kuulsin, kuidas lehmad ammused ja koerad haukusid – põgenedes jäeti ju maha kõik. Elu on armsam mis tahes varast!

Lõpuks jõudsime randa ja üritasime end peita saksa sõdurite eest. Saime teada, et veidi rannast eemal on kalalaev, millele veeti inimesi väikese sõudepaadiga. Minu vend hüppas esimesena paati, kuid avastas siis, et paadis on auk ja ujus tagasi randa. See laev lahkus ilma meita.

Mu vend oli läbimärg. Olime sunnitud suunduma lähimasse tallu, et ta saaks lõkke ääres end soojendada ja oma riided ära kuivatada. Istusime seal ja hoidsime hinge kinni, et suits meid ei reedaks. Kuid see juhtus siiski mõne aja pärast olidki saksa sõjaväelased platsis.

(Järgneb)

Solistica unistav

Eesti noorte lauljate konkurss Solistica on kestnud kümme aastat. Õigemini tuleks see lause välja kirjutada ülehommeks, kui kümnes Solistica on saanud juba ajalooks. Täna ja homme tuleb aga nautida seda, mida 62 andekat noort suudavad hoolimata konkursipingest kuulajatele pakkuda.

Anneli Tarkmeel

anneli@meiemaa.ee

Kümme on ilus number. Teatavasti võib iga ümmargune number olla ka psühholoogiline pöördpunkt – kas tõmmata pidurit või minna täie rauaga edasi. Publikuna tahaks muidugi hüüda – Solistica on tulnud, et jääda! Aga milline on korraldajate vaade? Seepärast ajasin ühel ilusal pühapäeval juttu Pilvi Karuga, kes korraldajana on asjaga seotud olnud algusest peale. Ja tõsi on muidugi ka see, et üksinda ei tee midagi – seepärast olgu kohe alguses öeldud, et Solistica on täpselt oma tegusa ja rõõmsameelse meeskonna nägu.

Kuressaare Nooruse kooli ei olnud Pilvi tulnud pühapäeval ainult minu pärast. Ta valmistas lauluvõistluseks ette ka oma soliste ning juttu sai tegelikult aetud kõikide Saaremaad esindavate noorte lauljatega (vt 21. jaanuari Meie Maa noorte küljelt).

Isiklikult saan Solistica kohta öelda seda, et igal aastal olen ma lummatud konkursi kõrgest kunstilisest tasemest, mis on loodud noorte solistide toetamiseks. Suurepärase heli- ja valguspark, fantastiline ansambel – sel aastal lausa neljaliikmeline (Vladimir Vössotski klahvpillidel, Jaan Jaanson kitarril, Ilmārs Priede basskitarril ja kontrabassil ning Mihhail Nikitin löökpillidel), nimekas žürii ning ajagraafik, mis sujub kui kellavärk.

Muidugi on ka mõned lood, mis kuidagi meelest ei taha minna – noh et kui keet konkursi kadus elekter ja siis leiti kiiresti generaator ning võistlus sai kotpimedas Kuressaares jätkuda. Möödunud aastat ei taha isegi meenutada – siis jäid ära üritused terves maailmas!

Kuid pole ju halba ilma heata – see kodune aeg andis näiteks Pilvile võimaluse 2021. aastal välja anda oma plaati nimega „Padrikus”, mis tõi talle tänavu Saaremaa kultuuriaasta auhindade galal Eesti Kultuurkapitali Saaremaa ekspertgrupi aastapremia. Pilvit liigutas see tunnustus väga.

Pilvi, kuidas tunne on, kui kümnes Solistica aasta käes?

Minu tunne muutub kümme korda päevas. Paar nädalat enne võistlust on nii, et kuigi sa võid teada, et suured asjad on paigas ja kõik toimib, siis sisemine tiksumine on ikka päris kiire. Pisidetailid tuleb ka paika sättida ning ajavaru, et nendega tegeleda, tekib alati kiirreageerimise tunde.

Solistica näib olevat tuntud bränd ja sündmusel on kindel kvaliteedimärk, mida tuleb hoida. Hoidmine on keeruline. Ühel hetkel võib tegijates tekkida tunne, et kuhu edasi, mida veel.

Läheksin tagasi hoopis Solistica algusaegadesse. Esimestel aastatel oli selline „silma lahti olemine”, et märgata asju, mis töötavad, otsida lisaväärtust ja need tööle panna ning hoida seda meeskonda, kes selle kõik teoks teeb. Nii see asi sai üles ehitatud. Eks me töömehe igal aastal midagi uut sisse, mõnest asjast tuli lahti ka lasta. Alguses alustasime väiksema bändiga, aga oleme julgust juurde saanud ning nüüd liitub bändiga veel kitarr.

Mis sulle tänavuse konkursi eel rõõmu teeb?

Ikka see, et on säilinud julgus ja tahe siia tulla. See möödunud aastane „covid-i auk” on teinud

Kümme aastat ühise vankri ees. Vastavõttes aastat tagasi jäi taoline pilt tege-

meid alalhoidlikumaks. Olen täiesti teadlikult mõned ideed kõrvale pannud, et olla ainult võistluse toimumise kursil ja et kvaliteet ei kannataks. Täna ei ole see aeg, et otsida muudatusi. Ma sisemuses usun, et see aasta näitabki, kuhu me teel võiksime olla ja milline motivatsioon tekib järgmisteks aastateks, kui see võistlus võiks toimuda.

Millisest Solisticast korraldaja unistavad?

Unes või ilmsi? Konkursiks harjutavad Martin Vesberg ja Gretel Abner. Keskel juhendaja Pilvi Karu.